

ASRISAADETTE İLİM VE TALİM MERKEZİ OLARAK MESCİD-İ NEBEVİ

Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'de ilme işaret eden 750 civarında ayet bulunmaktadır. Bu ayetlere bütüncül olarak bakıldığında zaman zaman ve farklı kalıplarla her ne kadar insanlar tarafından elde edilen bilgilere işaret edilse de ilim kelimesi isim olarak kullanıldığında zannın zıttı, her türlü şüpheden arınmış, sağlam ve kesin bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki ilmin sağlamlığını ve kesinliğini sağlayan kaynak, bizzat vahyin kendisidir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kutluer, "İlim", DİA, İstanbul, 2000, XXII, 109-114; Musa Bilgiz, Kur'an'da Bilgi, İstanbul, 2003.) Aslında ilim kelimesi Arap dilinde daha geniş bir anlam alanına sahiptir. Fakat Kur'an-ı Kerim bu geniş muhtevayı daraltmıştır. Böylece Yüce Kitabımız ilim kelimesinin semantiğini değiştirmiş, ilme, kendi sistematığı içinde yeni bir mana yüklemiştir. Buna göre ilim, kaynağı itibarıyla ilahî olan kesin ve sağlam bilgi anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in ilim anlayışının da Kur'an-ı Kerim'in ilme vermiş olduğu bu mana etrafında şekillendiği görülmektedir. (Bkz Mehmet Emin Eren, Hadis Edebiyatında Kitabu'l-ilm'ler ve İlim Kelimesinin Kavramsal Tahlili, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006, s. 59 vd.)

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in ilim öğrenme ve öğretme ile ilgili tasarruflarının ana çerçevesini, Cenab-ı Hakk tarafından kendisine yüklenen tebliğ görevi çerçevesinde ilahi kaynaklı bilgilerin oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada peygamberlerin görevlerinin insanların akılları ile elde edemeyecekleri bu mahiyetteki, yani vahiyle bilinebilecek hususları insanlara aktarmak olduğunu da hatırlamak gerekmektedir. Allah azze ve celle insanın bu dünyada hayatini devam ettirebilmesi için gerekli donanımları ona bahşetmek suretiyle dünyadaki bilimsel ve teknik gelişmeleri insana havale etmiştir. Ancak dünya meşgalesi sebebiyle varoluş gayesini unuttuğu için de hatırlatma/zikir amacıyla peygamberler göndermiş ve bu peygamberler bilim ve tekniğin konusunu teşkil eden hususları talim için değil; insanoğlunun aklını kullanarak ulaşamayacağı bilgileri sunmak ve hatırlatmada bulunmak için gönderilmişlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisini bir muallim olarak tavsif ettiği meşhur hadisteki muallimlik özelliği herhangi teknik bir bilgiyi insanlara aktaran öğretici olarak değil, kendisine Rabbinden aktarılan kesin, zan ve şüpheden uzak bu ilahi hakikatlerin talimini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in bu taliminin sadece teorik bir bilgi aktarımı olduğunu

söylemek mümkün değildir. Bu talim uygulama merkezli bir talimdir. Selef âlimleri tarafından Nuh'un gemisi olarak anlatılan sünnet ise işte bu uygulamalı talim neticesinde ortaya çıkmıştır.

Öte yandan Cenab-ı Hakk'ın insanlara bildirmek istediği ve peygamberleri vasıtasıyla ulaştırdığı vahiy merkezli bu ilim, tarihin hiçbir döneminde sadece teorik bir öğretim şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Zira Allah Teâlâ ilahi hakikatleri insanlara ulaştırmak için sadece sözel/sözlü bildirimler göndermemiş, bu ilmi insanlara uygulamalı olarak anlatan muallimler/peygamberler de göndermiştir. Peygamberler tarihine bakıldığında peygamberlerin çoğunun yeni bir şariat veya kutsal kitap getirmediğini görebilmekteyiz. Diğer bir ifade ile kendilerine kitap verilmeyen peygamberler söz konusu iken peygamber olmadan kitap gönderimi vuku bulmamıştır. Bunun sebebi ise Allah azze ve celle tarafından yapılan bu bilgilendirmenin uygulama merkezli bir talim olmasından kaynaklanmaktadır. İşte Hz. Peygamber de peygamberler halkasının sonuncusu, hatemu'l-enbiya olarak insanlara yaparak, yaşayarak öğrenebilecekleri bir ilim aktarmış ve bu talim faaliyeti için hayatın her alanını bir okul olarak dizayn etmiştir. Çünkü İslam dini hayatta profan/dinin müdahil olmadığı hiçbir alan bırakmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu durum cahiliye Arapları tarafından ilk defa karşılaşılan bir din anlayışını yansıtmaktadır. Zira Müslümanlarla alay etmek için Müşrikler, Selman-ı Farisi'ye (r.a.): “Dostunuzun size her şeyi; tuvalette ihtiyaç gidermeyi bile öğrettiğini görüyoruz.” demişlerdir. Selman (r.a.) da “Evet.” diye cevap vermiş ve Hz. Peygamber'in bu konudaki talimine dair bilgileri aktarmıştır. (Muslim, Taharet, 57.) İşte bu uygulamalı talim faaliyetinin herkese ayrı ayrı yapılmasının imkansızlığı sebebiyle Hz. Peygamber Mescid-i Nebevi'yi sahabe-i kiramin hayatının merkezine yerleştirmeye çalışmıştır. Kaynaklarda yer alan hadis rivayetlerinin gerçekleştiği mekânlara bakıldığında Mescid-i Nebevi'nin ağırlığı görülecektir. Hz. Peygamber hayatın her alanıyla ilgili tasarruflarını Mescid-i Nebevi'de gerçekleştirme gayreti içindedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Ağırman, Hz. Peygamber Devrinde Mescid ve Fonksiyonları, Ravza yayınları, İstanbul, 2010.)

İlk olarak kendi yaşam alanını Mescid-i Nebevi'nin müstemilatı içinde belirlemiştir. Hücre-i saâdet diye ifade edilen Efendimizin evinin kapısı Mescid'e açılmaktadır. Hz. Peygamber sadece namaz gibi ibadetleri değil, devlet işlerinin tümünü buradan idare etmiştir. Orduların dizaynından yabancı elçilerin karşılanmasına, şiir okuma yarışmalarından düğün merasimlerine, eğlence amaçlı gösterilerden yargılamalara, suçluların hapsinden vaaz u nasihate kadar hayatın her alanıyla ilgili faaliyetlerin Mescid-i Nebevi'de

gerçekleştirilmesinin arka planında yatan inceliğin işte bu uygulamalı talim faaliyeti olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber'in sünnetinin muhtevasını da oluşturan bu talim faaliyeti teorik bilgilerin ezberlenmesi şeklinde olmayıp modern eğitim bilimleri alanının yaparak, yaşayarak öğrenme diye ifade ettiği ve en kalıcı öğrenme faaliyeti olarak karşımıza çıkan bir mahiyete sahiptir. İşte bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber'in sünneti en ayrıntılı hususlarıyla birlikte sahabe-i kiram tarafından öğrenilmiş, yaşanmış ve yaşanarak muhafaza edilerek orijinal bir şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır.

Hz. Peygamber'in asrısaaadetteki bu yaklaşımı neticesinde İslam medeniyetinin inşa etmiş olduğu şehirlerin çekirdeğini camiler oluşturmuştur. Bir yerleşim yeri belirlendikten sonra ilk olarak cami inşa edilmiş ve toplumun ihtiyaç duyacağı diğer meskenlerin konumları buna göre belirlenmiştir. Bu yaklaşımın temelini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yesrib'e hicretten sonra ilk iş olarak Kur'an-ı Kerim'de "ilk günden takvâ üzerine kurulan mescid" ifadesiyle (Tevbe, 9/108.) değinilen Mescid-i Nebevi'yi inşa etmesi oluşturmaktadır.

Efendimiz (s.a.s.) 12 Rebiülevvel (24 Eylül 622) Cuma günü Medine'ye girdiğinde devesi Kasvâ'nın salıverilmesini ve onun çöktüğü yere en yakın evde ikamet edeceğini ifade etmiş, bu sırada Hz. Nûh'a öğretilen, "Rabbim! Beni mübarek bir menzile kondur. Şüphesiz konaklatanların en hayırlısı sensin." duasını (Mü'minûn, 23/29.) tekrarladığı rivayet edilmiştir. Kasvâ'nın Mâlik b. Neccâr oğullarının evlerinin önünde hurma kurutulan bir düzlükte çökmesi üzerine Resulullah buraya en yakın evin sahibi Ebu Eyyub el-Ensari'ye misafir olmuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Es'ad b. Zürâre, Muâz b. Afrâ ve Ebu Eyyub el-Ensari'den birinin himayesinde bulunduğu nakledilen Sehl ve Süheyl adlarında iki yetim çocuğa ait olan bu arsayı mescit yapmak üzere sahiplerinden bedelini ödeyerek satın aldığı aktarılmaktadır. (Buhari, "Menâkıbü'l-ensâr", 45; Belâzürî, Fütûh, s. 6.) Rebiülevvel ayında (Eylül 622) inşasına başlanan Mescid-i Nebevi, şevval ayında (Nisan 623) yaklaşık 6 aylık bir zaman diliminde tamamlanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Sabri Küçükaşcı, Nebi Bozkurt, "Mescid-i Nebevi", DİA, Ankara, 2004, XXIV, 281-290.)

Daha önceden Yesrib olan bu belde Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevi'yi inşa etmesiyle birlikte Medine'ye dönüşmüştür.

Medine ismi ise günümüzde kullanılan medeniyet ile doğrudan irtibatlıdır. Medine olmadan medeniyet olmaz. İşte bu sebeple İslam medeniyeti cami merkezli bir medeniyet olarak tavsif edilebilir. Cami/mescitlerin günde beş vakit sadece namaz kılmak amacıyla oluşturulan mekânlar olarak düşünülmesi modern dünya sistematığında ortaya çıkmış nevezuhur bir durumdur. Özellikle sanayi devriminden sonra insan yaşamı çok köklü

değişikliklere maruz kalmıştır. Sanayileşmeyle birlikte daha önceki dönemlerdeki çalışma ve yaşam düzeni değişmiş, yeni şehirler bu gelişmeler çerçevesinde inşa edilmiştir. Müslümanlar modern şehirlerin dizaynında etkin olabilecek bir konumda bulunamadıkları için edilgen bir pozisyonda mevcut yapıyı kabullenmek durumunda kalmışlardır. Bu durum ise cami merkezli bir yaşam tarzını ortadan kaldırmış camilerimiz tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar atıl hâle gelmiştir. Bu sebeple bizlere düşen camileri tekrar hayatımızın merkezine yerleştirecek projeler geliştirmektir. Tarihi camilerimize bakıldığında örneğin uzun zamandır ibadet etmeye hasret kaldığımız ve Allah azze ve celle'nin lütfu ile yeniden ibadete açılan Ayasofya-i Kebir Camii'ne bakıldığında İslam medeniyetinin cami tasavvuru net olarak görülecektir. Çünkü aslında bir kilise olarak inşa edilen bu mabet Fatih Sultan Mehmet Han tarafından camiye çevrilince bir külliye dönüştürülmüştür ve sadece bir mabet olarak bırakılmamıştır. Fatih Sultan Mehmet Han bu mabedi camiye çevirince ilk iş olarak yanına bir medrese inşa ettirmiştir. Bu tavır İslam medeniyetinde cami ve ilim birlikteliğini/ayrılmazlığını gösteren en bariz örneklerden biridir. Daha sonra cami çevresine aşevleri, sıbyan mektepleri, dünyanın en nadide yazma eserlerinin yer aldığı kütüphaneler, çeşmeler, sebiller, türbeler, hamamlar vs. inşa edilerek önceden sadece bir kilise olan yapı Osmanlı döneminde hayatın kaynağı hâline getirilmiştir. (Bkz. Semavi Eyice, "Ayasofya", DİA, İstanbul, 1991, IV, 206-210.)

Böylece camiler asrısaadetten itibaren birer yaşam alanı hâline getirilerek İslam'ın nesiller boyu uygulamalı olarak aktarımı görevini de yerine getirmiş, sürekli eğitim merkezleri olarak toplumların devamlılığını sağlama konusunda hayati fonksiyonlar icra etmiştir. Bugün bizlere düşen en önemli görev yeniden cami merkezli bir hayat düzenine geçiş sağlama hususunda elimizden gelen gayreti sağlamak olmalıdır.